

केंद्रप्रशासनेन मराठी-
पाली-प्राकृत-असमिया,
बंगाली च भाषाः

शास्त्रीयभाषात्वेन स्वीकृताः

केंद्रप्रशासनेन मराठी-पाली-प्राकृत-
असमिया, बंगाली च भाषाः
शास्त्रीयभाषात्वेन स्वीकृताः। अनेन
ऐतिहासिकनिर्णयेन भारतस्य
शास्त्रीयभाषाणां संख्या षट्: एकादश
जाता, यत् अस्माकं सांस्कृतिकविविधतां
तथा ऐतिहासिकगौरवं विश्वस्तरे
प्रकाशयिष्यति।

पूर्वोत्तरं देशस्य हृदयं
आत्मा अस्ति-

उपराष्ट्रपतिः जगदीपधनखडः

उपराष्ट्रपतिः जगदीपधनखडः अवादीत्
यत् पूर्वोत्तरं देशस्य हृदयं आत्मा अस्ति।
नवदिल्ल्यां कार्यक्रमं सम्बोधयन्
धनखडमहोदयः अब्रवीत् यत् पूर्वोत्तरः
केवलं भौगोलिकक्षेत्रं न अपितु भारतस्य
सारं प्रतिबिम्बयति संस्कृतिपरम्पराणां
प्राकृतिकसौन्दर्यस्य च जीवन्तं
परिदृश्यमस्ति। उपराष्ट्रपतिना क्षेत्रस्यास्य
समृद्ध आध्यात्मिकं प्राकृतिकं च धरोहरं
अवलोक्य तस्य जीवन्तसंस्कृतेः,
उत्तमभोजनस्य, जनानां ऊर्जायाः च
प्रशंसाकृता। श्री धनखडः
असमियाभाषायाः शास्त्रीयभाषासु मान्यता
विषयेप्रकाशम् ददौ। सः अवोचत् यत्
अस्य सकारात्मको प्रभावः भविता,
सममेव पदक्षेपोऽयं देशस्य समृद्ध
सांस्कृतिकधरोहरं विविधतां च प्रदर्शयति

अमरीका - ब्रिटेनयोः

सैन्यबलानि यमने हौसी

इत्यस्य नियंत्रणे

द्वादशाधिकस्थलेषु

आक्रमणम् अकुर्वन्

अमरीका - ब्रिटेनयोः सैन्यबलानि यमने
विद्रोहिणां समुदायस्य हौसी इत्यस्य
नियंत्रणे द्वादशाधिकस्थलेषु आक्रमणम्
अकुर्वन्। अमरीकीय आधिकारिणां
अनुसारेण ई रावेन समर्थितस्य अस्य
विद्रोहिणः समूहस्य प्रमुखानि - शस्त्रास्त्र-
प्रणाली, सैन्यनिलय अन्यानि च
प्रकरणानि निधाय आक्रमणं विहितम्।
इदं सैन्य- क्रियान्वयनं अस्मिन् क्षेत्रे
ईरानदेशे एधमानेन प्रभावेण अमरीका
ब्रिटेनयोः संजातायाः चिंतायाः अनन्तरम्
अभवत्।

केन्द्रसर्वकारेण हिमाचलप्रदेशाय मार्गसेतु-
निर्माणार्थं २९३ कोटिरूप्यकाणि अनुमोदितानि

हिमसंस्कृतवार्ताः - शिमला।

केन्द्रसर्वकारेण हिमाचलाय महदाश्रयं दत्तम्।
केन्द्रसर्वकारः लोकनिर्माणविभागाय २९३
कोटि ३६ लक्षरूप्यकाणां सहायतां दातुं
गच्छति। विभागः सीआरआईएफ- इत्यस्य
माध्यमेन एतत् साहाय्यं प्राप्स्यति। अस्य
कारणात् शिमला, हमीरपुरम्, काङ्गड़ा, मण्डी
च जनपदेषु चत्वारः मार्गाः, एकः सेतुः च
निर्मातव्यः अस्ति। काङ्गड़ा-जनपदस्य हवल-
देहरामार्गे अयं सेतुः निर्मातव्यः अस्ति।
शिमलायाम् अस्मात् ५४ कोटिरूप्यकाणि ८७
लक्षरूप्यकाणि टिक्कर-खमाडी-मार्गे
व्ययितानि भविष्यन्ति, अन्यासु परियोजनासु
२४३.३६ कोटिरूप्यकाणि व्ययितानि
भविष्यन्ति। एतेन बजटेन राज्ये त्रयः मार्गाः,
एकः सेतुः च निर्मिताः भविष्यन्ति। केन्द्रीय-
मार्गपरिवहनमन्त्रालयेन एतद् अनुमोदनं दत्तम्।
लोकनिर्माण-मन्त्री विक्रमादित्यसिंहः अधुनैव
केन्द्रीयमन्त्रिणा सह मिलनकाले आयोजितानां
चर्चानां परिणामः इति एतत् अनुमोदनं
वर्णितवान्। केन्द्रसर्वकारेण येषु मार्गेषु
अनुमोदनं कृतम् अस्ति तेषु ५२ कि. मी.
दीर्घस्य टिक्कर-ननखड़ी-खमाडी, २०

कि.मी.सुजानपुरटिहरातः सन्धोलपर्यन्तं मार्गः
४१ कोटिरूप्यकेषु १० लक्षरूप्यकेषु, हमीरपुरे
३७ कि.मी.दीर्घः नवगांवबेरीमार्गः ७९.२५
कोटिरूप्यकेषु च कांगड़ायां च ८६.३४ कोटि
रूप्यकाणां व्ययेन गजखडु-सेतुनिर्माणाय
केन्द्रसर्वकारेण स्वीकृतिः प्रदत्ता। अस्य सेतोः
निर्माणेन काङ्गड़ा-जनपदस्य हवल- हडसर-
देहरी- पनैथ- घाडजरोट- नगरोटा- सूरियां,
बरयालतः देहरा- जवालीनगरयोः च मध्ये
गच्छतां जनानां सहायता भविष्यति। अस्य
सेतोः कुलदीर्घता ८२८ मीटर अस्ति।
सेतुनिर्माणे २३ स्पैन विन्यस्तं भविष्यति,
एकस्य स्पैनस्य दीर्घता ३६ मीटर भविष्यति।

लोकनिर्माणमन्त्री उक्तवान्,
प्रतिज्ञातं पालितवान्

लोकनिर्माणमन्त्री विक्रमादित्यसिंहः अवदत्
यत् सः राज्यस्य जनानां कृते यत् प्रतिज्ञां
कृतवान् तस्य पूर्तये यथाशक्ति प्रयत्नः कुर्वन्
अस्ति। सः अवदत् यत् एतत् स्वपितुः
पूर्वमुख्यमन्त्री वीरभद्रसिंहात् ज्ञातवान्।
एताभिः परियोजनाभिः न केवलं मार्गाणां
स्थितिः सुदृढा भविष्यति अपितु राज्यस्य
आर्थिकविकासः अपि वर्धयिष्यते।
राज्यसर्वकारस्य प्रयत्नस्य फलस्वरूपं २०२४-
२५ वित्तवर्षस्य कृते
केन्द्रीयसडकमूलसंरचनाकोषस्य अन्तर्गतं
हिमाचलप्रदेशस्य कृते २९३.३६
कोटिरूप्यकाणां मार्गपरियोजनानाम् अनुमोदनं
कृतम् अस्ति। मुख्यमन्त्री सुखविन्दरसिंह सुखु
इत्यस्य मार्गदर्शनेन विभागस्य प्रयत्नेन च
शिमला, हमीरपुर, काङ्गड़ा, मण्डी जिल्हेषु
प्रमुखपरियोजनानां कृते केन्द्रात् एषा राशिः
स्वीकृता अस्ति।

महाराष्ट्रस्य वाशिम जनपदे पोहरदेवी स्थले
यायावर बंजारा इति- विरासत संग्रहालयस्य
उद्घाटनं कृतवान्-प्रधानमंत्री नरेंद्रमोदी

हिमसंस्कृतवार्ताः। प्रधानमंत्री नरेंद्र मोदी
महाराष्ट्रस्य वाशिम जनपदे पोहरदेवी स्थले
यायावर बंजारा इति- विरासत संग्रहालयस्य
उद्घाटनं कृतवान्। चतुर्तलीयशालायां
त्रयोदश दीर्घाः सन्ति। एताः चित्राणां
माध्यमेन यायावरवर्गाणां बंजारा - विरासतम्
प्रदर्शयन्ति। वाशिममुपगम्य प्रधानमन्त्रिणा
सन्त सेवालाल महाराजस्य तथा सन्त रामराव
महाराजस्य स्मारकस्थले पुष्पांजलिः समर्पितः।
सन्त सेवालालः तथा सन्त रामरावः बंजारा
इति यायावर समुदायस्य आध्यात्मिकौ नेतारौ
आस्ताम्। प्रधानमन्त्रिणा पोहरदेविस्थले

जगदम्बायाः मन्दिरे दर्शनं पूजनं च कृतम्।
प्रधानमंत्री प्रायः त्रिशतोत्तर त्रयोविंशति सहस्र
कोटिरूप्यकाणां कृषिक्षेत्रेण तथा
पशुपालनक्षेत्रेण संबद्धानां योजनानां आरम्भं
करोति। अस्मिन् अवसरे केन्द्रस्य कृषिमन्त्री
शिवराजसिंह चौहानः, मुख्यमन्त्री एकनाथ
शिन्दे अन्ये च गणमान्याः जनाः उपस्थिताः
सन्ति। स्वीय एकदिवसीय यात्रायां, श्रीमोदी
सायंकाले ठाणे नगरे प्रमुखानां मेट्रो मार्गाणां
तथा मार्गेण सम्बद्धानां परियोजनानां उद्घाटनं
शिलान्यासं च कृतवान्।

गीतोपदेशः

अथ व्यवस्थितान्दृष्ट्वा
धार्तराष्ट्रान्कपिध्वजः।

प्रवृत्ते शस्त्रसम्पाते

धनुरुद्यम्य पाण्डवः।

हृषीकेशं तदा वाक्य-
मिदमाह महीपते ॥ २० ॥

शब्दार्थ- अथ - तत्पश्चात्;

व्यवस्थितान् - स्थित; दृष्ट्वा - देखकर;

धार्तराष्ट्रान् - धृतराष्ट्र के पुत्रों को;

कपिध्वजः - जिसकी पताका पर

हनुमान अंकित है; प्रवृत्ते - कटिवद्ध;

शस्त्र-सम्पाते - वाण चलाने के लिए;

धनुः - धनुष; उद्यम्य - ग्रहण करके,

उठाकर; पाण्डवः - पाण्डुपुत्र (अर्जुन)

ने; हृषीकेशम् - भगवान् कृष्ण से; तदा

- उस समय; वाक्यम् - वचन; इदम् -

ये; आह - कहे; मही-पते - हे राजा

भावार्थ

उस समय हनुमान से अंकित ध्वजा लगे

रथ पर आसीन पाण्डुपुत्र अर्जुन अपना

धनुष उठा कर तीर चलाने के लिए

उद्यत हुआ। हे राजन्! धृतराष्ट्र के पुत्रों

को व्यूह में खड़ा देखकर अर्जुन ने

श्रीकृष्ण से ये वचन कहे।

सूचना- हिमसंस्कृतवार्ताः दैनिकपत्रे
व्याकरणात्मक-अशुद्धिनां कृते
सम्बद्धाः पत्रकाराः लेखकाश्च
उत्तरदायिनः भविष्यन्ति

कार्यालयः

हिमसंस्कृतम् प्रकाशनम्

जसवां कोटला तहसीलपरिसरस्य सम्मुखे

कस्बा कोटला, जिला कांगड़ा हि.प्र.

पत्रव्यवहारसङ्केतः - १७७१११

जम्मू-कश्मीरस्य कुपवाड़ा
जनपदे सुरक्षाबलेन
आतंकवादिनः मारिताः

जम्मू-कश्मीरस्य कुपवाड़ा जनपदे
अतिक्रमणस्य प्रयास विफलं कुर्वित्
सुरक्षाबलैः आतंकवादिनः मारिताः
श्रीनगरस्थेन चिनार कोरेण एकस्मिन्
जनसम्पर्क माध्यम पटले प्रोक्तम् यत्
अतिक्रमणस्य प्रयासविषये गोपनीय-
सूचना-संप्रापणे सति सैनिका जम्मू-
कश्मीरस्य आरक्षिणश्च संयुक्तरूपेण
अभियानम् अकरोत्। अस्मिन् संघर्षे द्वौ
आतंकवानिनौ हतौ।

छत्तीसगढे आरक्षिणा संघर्षे

माओवादि-इत्येषां त्रीणि

पार्थिव शरीराणि निगृहीतानि

छत्तीसगढे आरक्षिणा संघर्षे -स्थलात्
माओवादि-इत्येषां त्रीणि पार्थिव शरीराणि
निगृहीतानि। परह्यः अबुझमाड क्षेत्रे
सुरक्षाबलैः सह संघर्षे मृतकानां संख्या
एकत्रिंशत् संजाता। नारायणपुर-दंतेवाडा
जनपदयोः सीम्नि नेंदूर- थुलथुली वने
एषः संघर्षः संजातः।

Education Minister: छात्राणां न्यूनसंख्यायुक्ताः इतोऽपि विद्यालयाः नूतने शैक्षणिकसत्रे एव विलीनाः भविष्यन्ति- रोहितठाकुरः

हिमसंस्कृतवार्ता: - शिमला।
हिमाचलप्रदेशे नूतनशैक्षणिकसत्रात् एव न्यूनसंख्यायुक्ताः इतोऽपि विद्यालयाः विलीनाः भविष्यन्ति। शिक्षामन्त्री रोहितठाकुरः अवदत् यत् १० बालकानां संख्यायुक्तानां माध्यमिकविद्यालयानां स्थितिः प्राथमिकपर्यन्तं न्यूनीकरिष्यते। तथैव २० बालकेभ्यः न्यूनानां संख्यायुक्तानां उच्चविद्यालयानां

माध्यमिकस्तरे, २५ बालकेभ्यः न्यूनानां संख्यायां वरिष्ठमाध्यमिकविद्यालयानां च उच्चविद्यालयस्तरे अवनतिः दीयते। सः अवदत् यत् शिक्षाविभागाय एतादृशानां सर्वेषां विद्यालयानां सूचीं निर्मातुम् आह। वर्तमाने शैक्षणिकसत्रे कस्यापि विद्यालयस्य अवनतिः न भविष्यति वा कस्यापि विद्यालयस्य विलयः न भविष्यति। सचिवालये मीडियाभिः सह वार्तालापं कुर्वन् शिक्षामन्त्री अवदत् यत् शीघ्रमेव जिला उपनिदेशकानां नियमितपदोन्नतिः भविष्यति। अधुना तदर्थरूपेण उपनिदेशकस्य नियुक्तिः कृता अस्ति। शिक्षामन्त्री उक्तवान् यत् प्रायः ५०० विलीनविद्यालयेषु कार्यं कुर्वन्तः शिक्षकाः अन्येषु विद्यालयेषु नियुक्ताः सन्ति। केवलमेकेन शिक्षकेन चालितेषु विद्यालयेषु नियुक्तिकरणं प्राधान्यं दत्तम् अस्ति। सः अवदत् यत् राज्ये शिक्षायाः स्तरं वर्धयितुं सर्वकारः प्रयत्नान् कुर्वन् अस्ति। सर्वेषां राज्यानां शिक्षाप्रतिमानानाम् अध्ययनं क्रियते। प्रत्येकस्य राज्यस्य उत्तमाः योजनाः अनुसृताः भविष्यन्ति।

पालमपुरे सोलने च विजयायाः कृषिं करिष्यति सर्वकारः

हिमसंस्कृतवार्ता: - कार्यालयीयः प्रतिनिधिः।
राज्ये स्थितानां कृषि- वानिकी- विश्वविद्यालयानां भूमौ प्रायोगिकरूपेण विजयायाः कृषिः आरभ्यते। प्रथमं तेषां भूमौ तस्य उपयोगः भविष्यति, तदनन्तरं तस्य वैधानिकं स्थानं दत्त्वा, राज्ये च कार्यान्वितं भविष्यति। राज्ये विजयाकृषेः वैधानिकीकरणस्य विषये एषः निर्णयः कृतः अस्ति। शुक्रवासे मुख्यसचिवः प्रबोधसक्सेना राज्यकर-आबकारीविभागेन, कृषिविभागेन, उद्यानविभागेन, पालमपुर- सोलने- विश्वविद्यालयाभ्यां च सह अस्य विषयस्य विषये गोष्ठी कृता। सचिवालये आयोजितायां अस्यां सभायां नौनीविश्वविद्यालयस्य पालमपुर-कृषिविश्वविद्यालयस्य च प्रबन्धनेन विजयासंवर्धनसम्बद्धानि स्वस्वप्रतिवेदनानि सर्वकाराय प्रदत्तानि। अस्मिन् प्रतिवेदने तैः परामर्शाः दत्ताः, येषां विषये अस्मिन् सत्रे चर्चा अभवत्। सूत्रानुसारं राज्यकर-आबकारी विभागस्य आयुक्तं युनुसखानः इत्यस्मै उक्तं यत् सः द्वयोः प्रतिवेदनयोः अध्ययनं करिष्यति, तेभ्यः यत् किमपि परामर्शः आगच्छति तत्

स्वीक्रियते इति। पूर्वं एतयोः विश्वविद्यालययोः एकस्य भूमौ विजयायाः कृषिः प्रायोगिकरूपेण आरभ्यत इति आहूतम्। येन विजयायाः औषधमूल्यं दृष्ट्वा येषु उद्योगेषु विजयायाः कृषिः करणीया इति विषये पूर्णतया अवगतिः भवेत् प्रयुक्तः भवेत् कियत्पर्यन्तं च सूचना प्रकाशं प्राप्तवती। प्रयोगे कस्मात् स्थानात् अस्मिन् संवर्धने विजयाबीजानि वर्धनीयानि इति अपि द्रष्टव्यम्।

सर्वकारेण समितिः निर्मिता

हिमाचलसर्वकारेण एतदर्थं राजस्वमन्त्री जगतसिंहनेगी इत्यस्य अध्यक्षतायां समितिः निर्मिता, या विधानसभायां स्वस्य प्रतिवेदनं प्रस्तुतवती, तत्र च तस्य अनुमोदनं कृतम्, परन्तु अधुना तस्य औषधीयप्रयोगस्य विषये अत्र बहवः प्रयोगाः करणीयाः सन्ति, तदनन्तरं एतत् कृषिं वैधानिकं कर्तुं शक्यते। प्रयोगानां अनन्तरं तस्मै वैधानिकं स्थानं दीयते, राज्यकरः आबकारीविभागः च अस्य नोडलविभागः भविष्यति।

Shimla Masjid Case: मस्जिदस्य त्रीणि अवैधतलानि मासद्वयेन ध्वंसयितुं नगरनिगमन्यायालयेन आदेश दत्तः

हिमसंस्कृतवार्ता: - शिमला। हिमाचलप्रदेशस्य राजधान्याः शिमलानगरस्य संजौलीमस्जिदस्य अवैधनिर्माणस्य ध्वंसनस्य आदेशः कृताः सन्ति। शिमलानगरनिगमस्य आयुक्तन्यायालये शनिवासरे आयोजिते श्रवणे अस्य पञ्चतलीयस्य मस्जिदस्य उपरितनत्रयतलं ध्वंसयितुम् आदेशः निर्गताः। एतत् अवैधनिर्माणं मासद्वयेन अन्तः ध्वस्तं कर्तव्यं भविष्यति। मस्जिदसमितिः एव एतत् अवैधनिर्माणं ध्वस्तं करिष्यति। समितेः अध्यक्षः मोहम्मदलतीफः कथयति यत् सः अद्यापि विस्तृतादेशस्य प्रतीक्षां कुर्वन् अस्ति। परन्तु अस्मिन् विषये न्यायालयात् ये आदेशाः आगताः ते स्वीक्रियन्ते। समितिः वा वक्त्रमण्डलं वा एतेषां आदेशानां आह्वानं न करिष्यति इति उक्तवान्। धनसङ्ग्रहानन्तरं अधुना अवैधतलानि ध्वस्तानि भविष्यन्ति। मस्जिदस्य अवशिष्टभागस्य विषये निर्णयः २१ दिसम्बर दिनाङ्के आगामिनि श्रवणे भविष्यति। अन्तिमे श्रवणे संजौली-नगरस्य स्थानीयजनाः अस्मिन् विषये पक्षस्य निर्माणार्थम् आयुक्तन्यायालये आवेदनं कृतवन्तः आसन्। जनाः अवदन् यत् एषः विषयः विगत १५ वर्षेभ्यः नगरनिगमन्यायालये लम्बितः अस्ति। स्थानीयजनाः अस्मिन् विषये पक्षः भूत्वा केचन महत्त्वपूर्णाः तथ्यान् दातुम् इच्छन्ति, येन अस्मिन् विषये निर्णयः सुकरः भविष्यति। शनिवासरे नगरनिगम- आयुक्तन्यायालये आयोजिते श्रवणकाले स्थानीयजनानाम् पक्षतः उपस्थितः अधिवक्ता प्रायः सार्धैकघण्टापर्यन्तं स्वपक्षं प्रस्तुतवान्। तस्मिन् एव काले वक्त्र-मण्डलेन अस्मिन् विषये पक्षस्य निर्माणार्थं स्थानीयजनानाम् विरोधः कृतः। नगरनिगमः अपि स्वस्य स्थितिं प्रस्तुत्य अस्मिन् विषये संजौली-नगरस्य जनान् तृतीयपक्षरूपेण न सम्मिलितुं पक्षपातं कृतवान्। नगर निगमस्य कनिष्ठ अभियंता न्यायालये दत्तस्य स्थितिप्रतिवेदनस्य विषये वक्त्रमण्डलाय मस्जिदसमित्याः च प्रश्नोत्तराणि अपि दत्तानि। अवधेयं वर्तते यत् ७ सितम्बर दिनाङ्के आयोजिते श्रवणे वक्त्रमण्डलेन मस्जिदस्य अन्तः अवैधनिर्माणस्य विषये नगरनिगमस्य अभियंतुः प्रतिवेदनं प्राप्तम् आसीत्। ते अवदन् यत् निगमेन तेभ्यः अवैधनिर्माणस्य कुलराशिः वक्तव्यः। अस्मिन् विषये आयुक्तेन कनिष्ठ-इञ्जिनीयरं नूतनं प्रतिवेदनं दातुं निर्देशः दत्तः आसीत्। अधुना अस्मिन् विषये निर्णयः आगतः। आयुक्तन्यायालयस्य श्रवणात् पूर्वं मस्जिदसमित्या एव नगरनिगमाय लिखितं आवेदनं दत्तम् आसीत् यत् यदि आयुक्तन्यायालयात् मस्जिदे अवैधनिर्माणं ध्वस्तं कर्तुं आदेशः निर्गताः सन्ति तर्हि समितिः एव अवैधनिर्माणं ध्वंसयितुं सज्जा अस्ति।

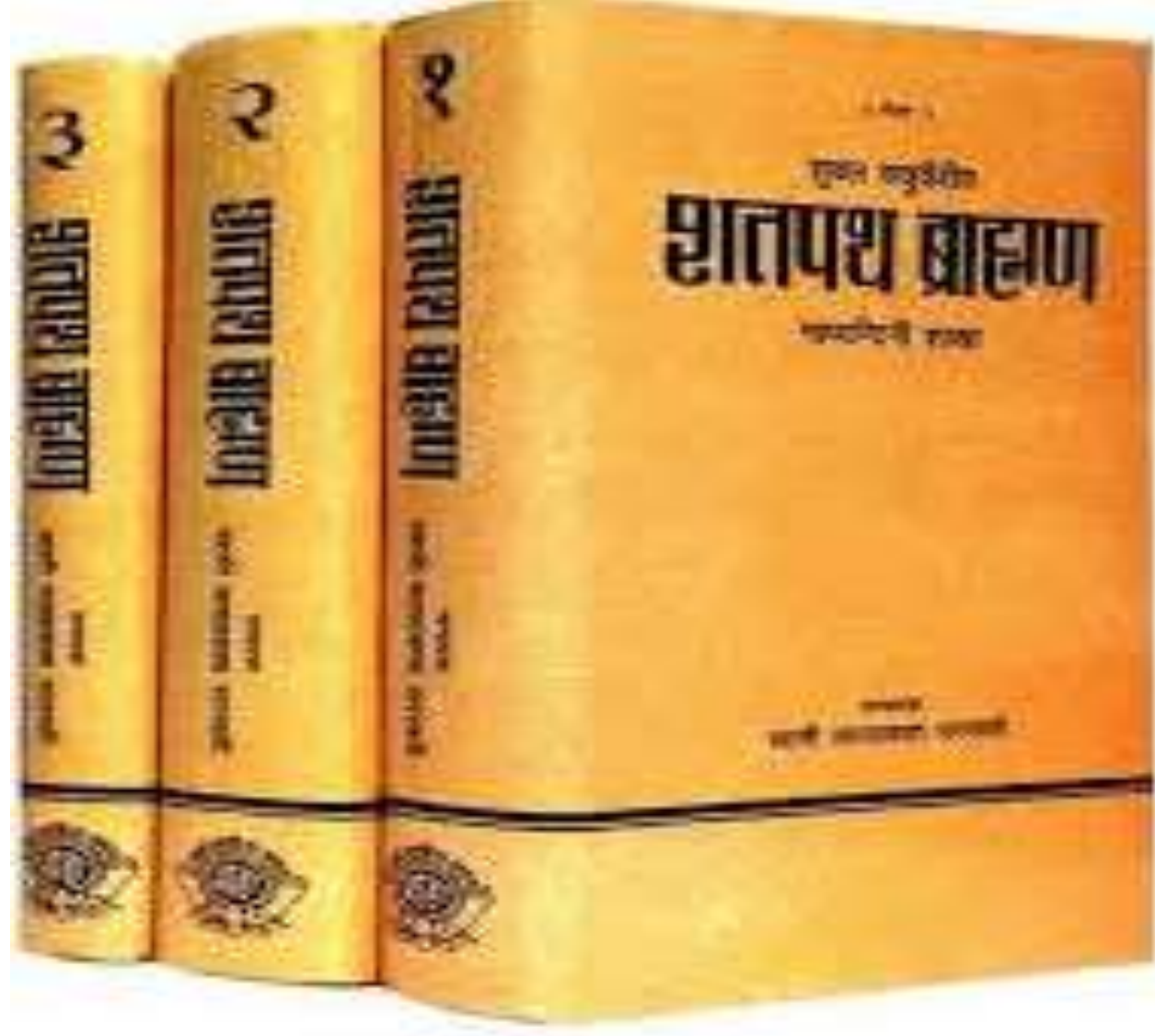
चिन्तपूर्णी, ज्वाला जी, नैना देवी, ब्रजेश्वरी देवी, चामुण्डा देवी मन्दिरेषु 59 सहस्रभक्ताः प्रणामं कृतवन्तः

आश्विननवरात्रमेलापके द्वितीयदिने राज्यस्य चतुर्षु शक्तिपीठेषु मातृदेव्याः चरणयोः मातृदेव्याः भक्तैः २६.८२ लक्षरूप्यकाणां नगदप्रदानं कृतम् । राज्यस्य शक्तिपीठेषु नैनादेवीमन्दिरं सर्वाधिकं ७.९५ लक्षरूप्यकाणां प्रस्तावः प्राप्तः अस्ति । शनिवासरे आश्विननवरात्रमेलापके तृतीयदिने राज्यस्य शक्तिपीठेषु मातृदेव्याः दर्शनार्थं भक्तजनसमूहः एकत्रितः। राज्यस्य पञ्च शक्तिपीठेषु शनिवासरे चिन्तपूर्णी, ज्वाला जी, नैना देवी, ब्रजेश्वरी देवी, चामुण्डा देवी मन्दिरेषु 59 सहस्रभक्ताः प्रणामं कृतवन्तः। द्वितीय नवरात्रे चतुर्षु शक्तिपीठेषु २६ लक्षं ८२ सहस्रं ८२७ रूप्यकाणां नगदप्रस्तावः प्राप्तः। मन्दिरेषु मातृदेव्याः दर्शनार्थं भक्तानां पङ्क्तिः आसीत्। शनिवासरे आदिनं राज्यस्य शक्तिपीठेषु मातृः स्तुतिः प्रतिध्वनितवती आसीत्। आश्विननवरात्रमेलापके मन्दिरेषु मातृदेव्याः विशेषपूजनं क्रियते। नवरात्रस्य कृते

मायामन्दिराणि रङ्गिणः सुगन्धितपुष्पैः अलङ्कृतानि सन्ति । एतदतिरिक्तं मातृदेव्याः दर्शनार्थं मन्दिरस्य उद्घाटननिरोधाय अपि पृथक् समयः निर्धारितः अस्ति । ऊना जनपदस्य उपायुक्तेन जटिनलालेन उक्तं यत् आश्विन नवरात्रमेलापकस्य द्वितीयदिने चिन्तपूर्णीमन्दिरे 7 लक्ष 54 सहस्र 25 रूप्यकाणि साक्षात् प्राप्तानि। सः अवदत् यत् तृतीये दिने चिन्तपूर्णीमन्दिरे २५ सहस्राणि भक्ताः प्रणामं कृतवन्तः। उपायुक्त जतिनलालः उक्तवान् यत् भक्तानां चिन्तपूर्णी मन्दिरस्य दर्शनस्य उत्तमव्यवस्था कृता अस्ति। तस्मिन् एव काले नवरात्रिस्य द्वितीयदिने नैनादेवीमन्दिरस्य भक्ताः मातृदेव्याः चरणयोः ७ लक्षं ९५ सहस्रं ४४२ रूप्यकाणां साक्षात् अर्पणं कृतवन्तः। शनिवासरे १३ सहस्रं ५० भक्ताः मातृः चरणयोः प्रणामं कृतवन्तः । नैना देवी मन्दिरस्य अधिकारी विपिन ठाकुरः अवदत् यत् मन्दिरभक्तानाम्

उत्तमव्यवस्था कृता अस्ति। सः अवदत् यत् द्वितीये नवरात्रे मन्दिरन्यासस्य १० ग्रामः ३०० मिलिलीटरसुवर्णस्य १ किलो ९६ ग्रामरजतस्य च नैवेद्यः प्राप्ताः। द्वितीये नवरात्रे भक्तजनाः देवीज्वालाजीमन्दिरस्य चरणयोः ७ लक्षं १३ सहस्रं ९० रूप्यकाणां नगदं अर्पणं कृतवन्तः। मन्दिराधिकारी मनोहरलाल शर्मा इत्यनेन उक्तं यत् शनिवासरे नवसहस्राः भक्ताः मन्दिरे नमस्कारं कृतवन्तः। एतदतिरिक्तं नवरात्रमेलायां द्वितीयदिने काङ्गारनगरस्य ब्रजेश्वरीदेवीमन्दिरे मातृदेव्याः भक्तैः ४ लक्षं २० सहस्रं २७० रूप्यकाणां नगदं प्रसादं कृतम् अस्ति। नवरात्रमेलायां तृतीये दिने पञ्चसहस्राणि भक्ताः मातृदेव्याः चरणयोः शिरः प्रणामं कृतवन्तः । एतदतिरिक्तं चमुण्डादेवीमन्दिरस्य आश्विननवरात्रमेलायां तृतीयदिने शनिवासरे ६५०० भक्ताः मातृदेव्याः चरणयोः शिरसि नमस्कारं कृतवन्तः।

संस्कृतविद्यास्थानानि- २२ ऋग्वेदस्य शाङ्खायनब्राह्मणम्-

शाङ्खायनब्राह्मणम् ऋग्वेदस्य बाष्कलशाखा सम्बद्धम्। ऐतरेयब्राह्मणात् एतत् अधिकं प्राचीनं मन्यते। ऐतरेयब्राह्मणेन एतस्य विषयाः समानाः तथापि ऐतरेये यथा सुव्यवस्थितं विषयविवेचनं प्राप्यते तथा शाङ्खायने न लभ्यते। शाङ्खायनम् आधारभूतं मत्वैव ऐतरेयस्य रचना कृता अस्ति इति विद्वन्मतम्।

शाङ्खायनः ऋषिः एतस्य ब्राह्मणस्य कर्ता। तस्य नाम्नः एव ब्राह्मणस्य शाङ्खायनम् इति नाम आगतम्। शाङ्खायनस्य ऋषिः कौषीतकिः गुरुः आसीत्। उद्दालकः आरुणिः, कहोलः कौषीतकिः, गुणाख्यः शाङ्खायनः एवं गुरुशिष्यपरम्परा। गुरुं प्रति अत्यादरात् शाङ्खायनेन स्वस्य रचनायाः नाम कौषीतकिब्राह्मणम् इति कृतम्।

अस्मिन् ब्राह्मणे ३० अध्यायाः तथा २२७ खण्डाः सन्ति। ऐतरेये सह विषयसाधर्म्ये सत्यपि अत्र पशुयागानां विशेषवर्णनं प्राप्यते।

शुक्लयजुर्वेदस्य शतपथब्राह्मणम्-

यजुर्वेदस्य शुक्लसंहितासम्बद्धमेतत् ब्राह्मणं सर्वेषु वेदब्राह्मणेषु बृहत्तमम् महत्त्वपूर्णं च वर्तते यतः एषः यागानुष्ठानप्रतिपादकः सर्वोत्तमः ग्रन्थः अस्ति। एतस्य कर्ता याज्ञवल्क्यः ऋषिः।

याज्ञवल्क्यस्य पितुः नाम वाजसनिः इति आसीत्। सायणमतानुसारं वाजः नाम अन्नं सनिः नाम दाता। याज्ञवल्क्यस्य पिता अन्नदानार्थं प्रसिद्धः आसीत् इत्यतः तस्य नाम वाजसनिः अभवत्। भागवतानुसारं देवरातः ब्रह्मरातः वा याज्ञवल्क्यपिता। वाजसनिः तथा देवरातः एकस्यैव व्यक्तेः नामनी भवितुम् अर्हतः। स्कन्दपुराणानुसारं याज्ञवल्क्यस्य मातुः नाम सुनन्दा आसीत्।

वाजसनेः पुत्रः याज्ञवल्क्यः वाजसनेयः इत्यपि नाम बिभर्ति स्म। तस्य द्वे पत्न्यौ आस्ताम्- मैत्रेयी, कात्यायनी च। तस्य पुत्रस्य नाम कात्यायनः अथवा पारस्करः इति आसीत्। एषः पारस्करः शुक्लयजुर्वेदस्य पारस्करगृह्यसूत्राणां कर्ता।

याज्ञवल्क्यस्य मातुलः वैशम्पायनः। तस्मादेव याज्ञवल्क्यः वेदज्ञानं प्राप्तवान्। तथापि मातुलेन सह मतभेदात् तेन सा वेदविद्या त्यक्ता तथा च पुनः सूर्योपासनं कृत्वा सूर्यात् वेदज्ञानम् अधिगतम्। सः एव शुक्लयजुर्वेदः।

शतं पन्थानः मार्गाः नाम अध्यायाः यस्य तत् शतपथम् एवं शतपथशब्दस्य व्युत्पत्तिः प्रदर्शयते। शुक्लयजुर्वेदस्य माध्यन्दिनी तथा काण्वा एतयोः उभयोः शाखयोः शतपथब्राह्मणम् अस्ति। काण्वशतपथे यद्यपि अध्यायसङ्ख्या १०४ नाम शतात् अधिका तथापि छत्रिन्यायेन एषा संज्ञा अन्वर्था भवति। उभयत्र प्रतिपाद्यविषयाः समानाः तथापि प्रतिपादनस्य क्रमः भिन्नः वर्तते। माध्यन्दिनशतपथे १४ काण्डानि १०० अध्यायाः ४३८ ब्राह्मणानि, ७६२४ कण्डिकाश्च सन्ति। दर्शपूर्णमासयागः, चातुर्मास्ययागः, सोमयागः, वाजपेययागः, राजसूयः, इत्यादयः बहवः यागाः यज्ञसम्बद्धविषयाः चर्चिताः सन्ति। एतस्य ब्राह्मणस्य चतुर्दशे खण्डे प्रसिद्धं बृहदारण्यकोपनिषद् वर्तते। काण्वशतपथे १७ काण्डानि १०४ अध्यायाः ४३५ ब्राह्मणानि

तथा ६८०६ कण्डिकाः सन्ति। एतस्य सप्तदशे काण्डे बृहदारण्यकोपनिषद् वर्तते। शतपथे पुरुरवा-उर्वशी, इन्द्र-वृत्र-युद्ध, मनु-श्रद्धा, जलप्लावनम् इत्यादीनि महत्त्वपूर्णानि आख्यानानि सन्ति येषाम् उपबृंहणं पुराणेतिहासेषु कृतम् अस्ति।

कृष्णयजुर्वेदस्य तैत्तिरीयब्राह्मणम्-

कृष्णयजुर्वेदस्य तैत्तिरीयशाखासम्बद्धम् एतत् ब्राह्मणम् अस्ति। एतत् कृष्णयजुर्वेदस्य एकमेव पूर्णरूपेण उपलब्धं ब्राह्मणम्। एतस्य काठकशाखायाः काठकब्राह्मणस्मपि उपलभ्यते तथापि केवलम् अंशरूपेणैव। तैत्तिरीयब्राह्मणस्य कर्ता तित्तिरिनामकः ऋषिः वैशम्पायनस्य शिष्यः आसीत्। एतस्य ब्राह्मणस्य अन्तर्गतस्य काठकभागस्य प्रवक्ता काठकनामा ऋषिः अस्तीति भट्टभास्करस्य मतम्। शतपथब्राह्मणम् इव एतत् ब्राह्मणं स्वरसहितम् उपलब्धम् अस्ति इति तस्य प्राचीनतायाः प्रमाणम्। तैत्तिरीयब्राह्मणस्य प्रचारः मुख्यतः दक्षिणभारते विद्यते।

एतस्मिन्ब्राह्मणे त्रीणि काण्डानि अथवा अष्टकानि विद्यन्ते। तेषु क्रमशः ८, ८ तथा १२ अध्यायाः अथवा प्रपाठकाः सन्ति। अनन्तरविभागस्य नाम अनुवाक् इति।

अन्यब्राह्मणेषु यद्यपि सोमयागस्यैव प्रधानतया विवेचनम् अस्ति, तथापि अत्र तु इष्टियज्ञाः पशुयज्ञाः अपि विस्तरेण वर्णिताः। विष्णोः वराहवतारः, यम-नचिकेतकथा, भरद्वाजसम्बन्धि आख्यानम् एतानि तैत्तिरीयब्राह्मणस्य प्रमुखाख्यानानि।

यतः कृष्णयजुर्वेदे मन्त्राः तथा तस्य विनियोगवाक्यानि (ब्राह्मणम्) एतयोः मिश्रणम् अस्ति तथैव अस्मिन्ब्राह्मणेपि। अतः एतत् ब्राह्मणं तैत्तिरीयसंहितायाः परिशिष्टमेव अस्ति इति विद्वांसः वदन्ति। सायणाचार्यस्य स्वस्य शाखा तैत्तिरीया एव आसीत्। अतः सः सर्वप्रथमम् एतस्या शाखायाः एव ग्रन्थानां व्याख्यानानि लिखितवान् अनन्तरम् अन्येषां वेदब्राह्मणानाम्।

-तोडकर अभिजित abhitdkr9@gmail.com

चतुर्थनवरात्रस्य अधिष्ठात्री कृष्माण्डा

नवरात्रपूजनस्य चतुर्थे दिने भगवती कुशमाण्डारूपा पूज्यते। अस्मिन् दिने साधकस्य मनः 'अनहत्' चक्रे भवति। अतः अस्मिन् दिने अतीव शुद्धेन अविचलितेन मनसा कृष्माण्डदेव्याः रूपं मनसि कृत्वा पूजाकार्यं प्रवर्तयेत्।

यदा सृष्टिः नासीत् तदा एषा देवी जगत् निर्मितवती आसीत्। तस्मादद्यरूपमिदं जगतः आदिशक्तिः। तेषां निवासः सौरमण्डलस्य अन्तःलोके अस्ति। केवलं तेषां तत्र निवासस्य सामर्थ्यं, शक्तिः च भवति। तेषां देहस्य तेजः कान्तिः च सूर्यवत् उज्ज्वलः। देव्याः प्रकाशेन तेजसा च दशदिक् प्रदीप्यन्ते। विश्वस्य सर्वेषु विषयेषु भूतेषु च वर्तमाना कान्तिः तेषां छाया। मातुः अष्टौ बाहूः सन्ति। अतः सा अष्टभुजादेवीनाम्ना अपि

प्रसिद्धा अस्ति। तस्य सप्तहस्ताः क्रमशः कमण्डलं धनुषं बाणं पद्मं अमृतपूर्णं घटं चक्रं गदां च धारयन्ति। अष्टमे हस्ते माला भवति या सर्वसिद्धिधनप्रदः। तस्य यानं सिंहः अस्ति। कृष्माण्डा देवीपूजनेन भक्तानां सर्वे रोगाः, दुःखाः च निरामयाः भवन्ति। तेषां भक्त्या आयुः यशः बलं आरोग्यं च वर्धते। माता कुशमाण्डा अत्यल्पसेवया भक्त्या च प्रसन्ना भवति। यदि सत्यहृदयेन तस्याः शरणं गच्छति तर्हि सहजतया परमं पदं प्राप्तुं शक्नोति। विधिना अनुसरणं कृत्वा मातृभक्तिमार्गे कतिपयानि पदानि अग्रे कृत्वा भक्ता तस्याः सूक्ष्माशीर्वादानाम् अनुभवं कर्तुं आरभते। शोकलोकोऽयं तस्य सुप्रियं सुकरं च भवति। मातृपूजना एव मनुष्यस्य अस्तित्वसागरं सहजतया लङ्घयितुं सुलभतमः उत्तमः च उपायः अस्ति। मातृकुष्माण्डापूजनेन मनुष्यः सर्वव्याधिभ्यः मुक्तः भवति, सुखसमृद्धिः, प्रगतिः च प्रति नेति। अतः ये स्वस्य लौकिक-आध्यात्मिक-प्रगतिम् इच्छन्ति ते तेषां पूजां कर्तुं सर्वदा सज्जाः भवेयुः। चतुर्थदिने माता कुष्माण्डा पूज्यते। तस्याः पूजनेन सिद्धिषु धनं लभते, सर्वव्याधिशोकविमोचनं च जीवनं यशः च वर्धते।

संत दादु दयालजी

संत दादु दयालजी इत्यस्य जन्म गुजरातप्रान्तस्य अहमदाबादनगरे १५४४ तमे वर्षे (ई. १६०१ तमे वर्षे) अभवत्, यया ईश्वरः कबीरजी १५५१ तमे वर्षे वृद्धबाबारूपेण मिलितवान्। दादुजी अतीव दयालु स्वभावस्य कविः साधुः च आसीत्, अतः सः दादु दयाल इति अपि प्रसिद्धः अस्ति। तस्य अनुयायिनः 'दादुनवासी' इति उच्यन्ते स्म, तस्य नाम अनुवर्तमानः सम्प्रदायः 'दादुपन्थः' इति नाम्ना प्रसिद्धः अस्ति। दादुः हिन्दी, गुजराती, राजस्थानी इत्यादिषु अनेकभाषासु ज्ञाता आसीत्। सः शब्दं सखीं च लिखितवान्। तस्य रचनाः प्रेमपूर्णा अस्ति। जातिव्यवस्थायाः उन्मूलनम्, हिन्दु-मुसलमानानाम् एकता इत्यादिषु विषयेषु तस्य पोस्ट-तर्क-प्रेरिताः न अपितु हृदय-प्रेरिताः सन्ति। दादुजी ७-८ वर्षयः आयुः अस्मिन् गृहे बालकैः सह क्रीडन्ति स्म। तदा कबीर परमेश्वरः दादुजिं जीवन्महात्मनः (वृद्धस्य बाबा) रूपं धृत्वा समागच्छत्। कबीर परमेश्वरः दादुजिं भक्तेः विषये सूचना दत्तवान् यत् पुत्र, प्रभोः भक्तिः सततं कुरु। यथा शिशुः पितामह-पितामही कथा श्रावयन्ति, तथा दादुजीः प्रेम्णा श्रोतुं प्रारब्धवन्तः। अनन्तरं दादुजीः उक्तवन्तः, बाबा, भवन्तः कुत्रतः आगच्छतु? भवन्तः मह्यं अतीव प्रियाः भासन्ते। भवतः कः असि, बाबा? माम् अपि भवद्भिः सह नयतु। कबीर साहेबः अवदत् यत् अहं सतललोकात् आगतः अस्मि मम् नाम कबीरः अस्ति अहं काशीनगरे निवसति। अतः दादु जी उवाच बाबा, कृपया माम् भवतः समीपे एव स्थापयतु। कबीर साहेबः अवदत् यत् प्रथमं त्वं मम् नाम उपदेशं (नाम दीक्षा) गृहाण। दादु जी उवाच यत् इच्छसि तत् देहि, परन्तु यथा त्वं माम् कथयसि यत् जन्ममरणं नास्ति, न च शोकः अस्ति, माम्

तत्र नयतु। कबीरसाहेबः तस्मै प्रथमं प्रवचनं दत्तवान् यत् सः स्वघटात् जलं मंत्रित् कृत्वा सुपारीपत्रे पातयित्वा पिबितुं कृतवान्। यस्मात् कारणात् दादु जी त्रिदिनरात्रौ अचेतनः अभवत्। दादुजी इत्यनेन सह क्रीडन्तः बालकाः ग्रामम् आगत्य अवदन् यत् एकः वृद्धः आगत्य दादुं पिबितुं जादूजलं दत्तवान्, येन सः अचेतनः अभवत्। यत्र कबीरसाहेबः स्वशरीरे किञ्चित् निःश्वासं त्यक्तवान्, अतः परिवारजनाः दादुस्य शरीरं न दग्धवन्तः। भगवान् कबीरः स्वात्मना सत्यलोकं (सतलोकम्) गतः। सत्यलोकः तत्र दर्शितः। तृतीये दिने यदा दादुजी इत्यस्य आत्मा पुनः आगतः तदा सः कबीरसाहेबस्य महिमा गायितवान्। तदनन्तरं पितामहः रोदनं कुर्वन् भ्रमति स्म, "वृद्धा बाबा, कृपया दर्शनं ददातु" इति। अथ एकदा दादु जी साबरमती नदीं गत्वा उक्तवान् हे बाबा भगवन् अद्य दर्शनं ददातु वा, अन्यथा तव सेवकः अद्य अत्र आत्महत्यां करिष्यति। इति चिन्तयित्वा सः किञ्चित् समयं निरूपितवान् यत् यदि त्वं तस्मै एतावता दर्शनं ददासि तर्हि तव दासः जीवितः एव तिष्ठति अन्यथा साबरमती नद्याः जले प्राणाः पतिष्यन्ति। यदा सः समयः व्यतीतः भगवान् न प्रादुर्भूतः तदा दादु जी साबरमती नद्याम् कूर्दितवान्। ततः भगवान् कबीरः तं उद्धृत्य बहिः आगत्य उपविष्टवान् तथा च देव कबीर जी दादुजी इत्यस्मै तस्यैव वृद्धस्य बाबारूपेण प्रकटितः ततः सः पुत्रः अवदत्, अहं कबीरः अस्मि यः भवन्तं सत्यलोकं दर्शितवान् आसीत्। तदनन्तरं वयं दादुजी इत्यनेन सह मिलित्वा सतनामं सारनामं च दत्त्वा पारं कृतवन्तः।